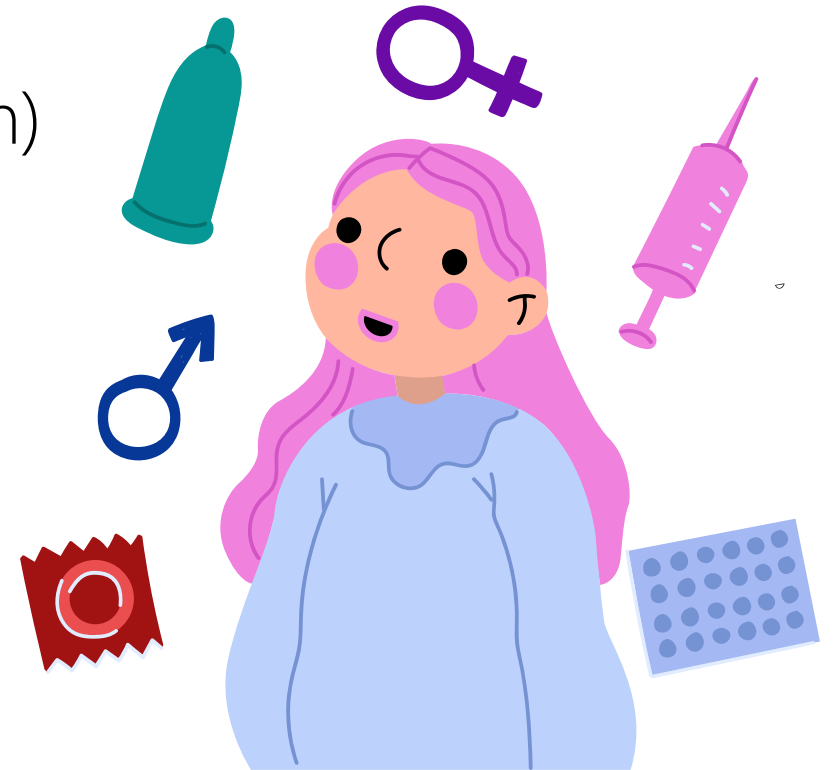

Doorontwikkeling lesprogramma Lang Leve de Liefde voor VSO cluster 4 + kleinschalige haalbaarheids- en effectstudie

Alicia Euwema (Soa Aids Nederland)
Hilde van Keulen (TNO)

Agenda

- Aanleiding, doel en lesprogramma (10 min)
- Resultaten (10 min)

Projectgroep

TNO

Pepijn van Empelen
Hilde van Keulen
Ellian Lebbink
Katharina Preuhs
Arjan Huizing

Rutgers

Manouk Vermeulen
Luc Lauwers

Sectorraad GO

Steffie van der Meijden
(Jasper Swuste)

Soa Aids

Alicia Euwema
Marieke van dan Borne
(Lisette Schutte)

Pharos

Marjolijn van Leeuwen

NCJ

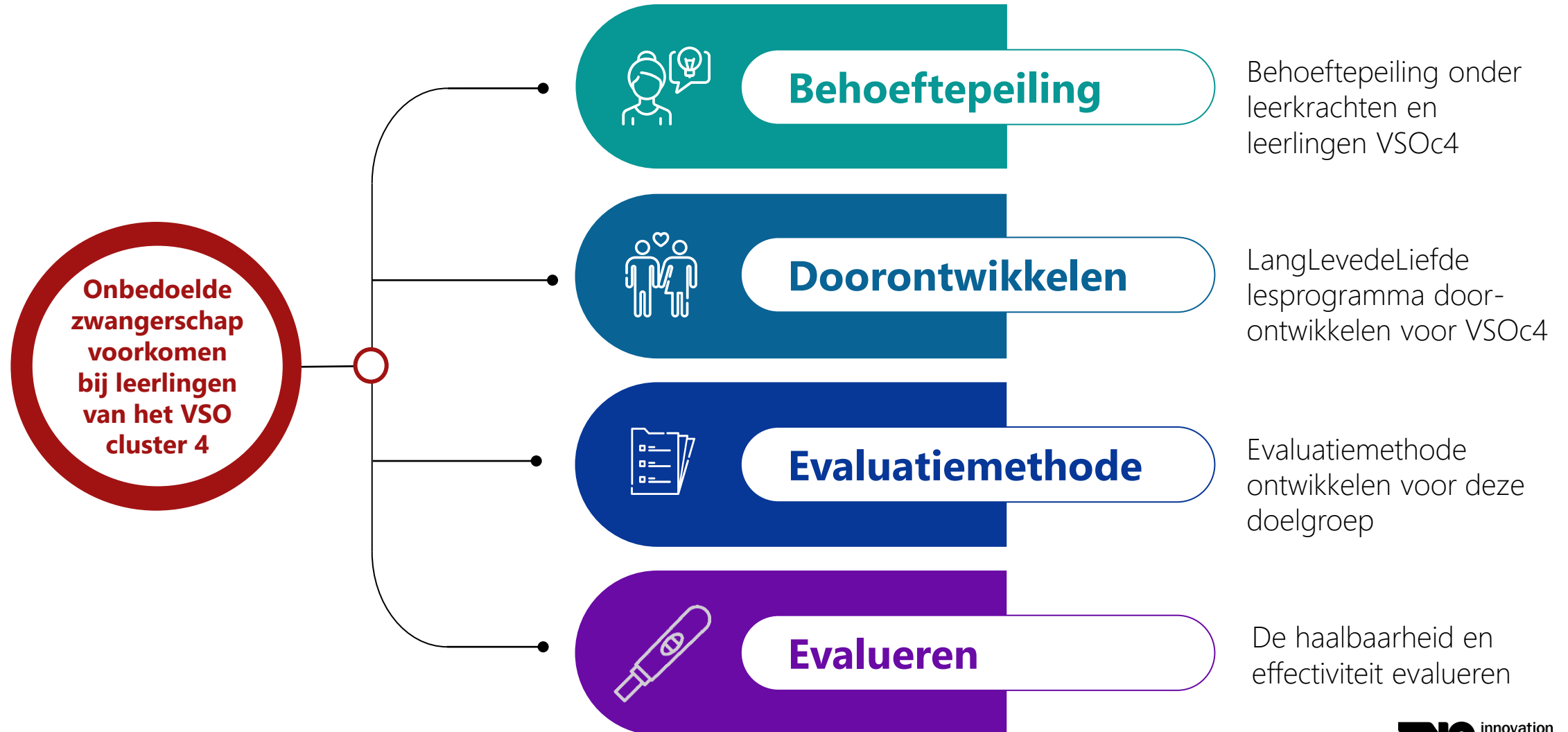
Yvonne Vanneste

Universiteit Utrecht

Femke van den Brink

Doelstelling

LLL VSO4 – Aandachtspunten doelgroep

- Diverse uitdagingen → autisme, adhd, depressie, angst, hechting, trauma
- Vaker en eerder onveilige seks, vaker seksuele dwang (De Graaf e.a., 2019)

Nodig:

- Flexibel lesprogramma
- Herhaling
- Rustige lay-out
- Aandacht voor diversiteit (uitdagingen, gender, seksuele voorkeur, ervaring)
- Materialen: duidelijk, interviews ipv gespeelde scenes

LLL VSO4 - Een flexibel lespakket

- 3 modules
- Gericht op 3 leeftijden (13-15, 15-17, 16-20), gekoppeld aan niveaus leerlijn
- Thema's herhalen en verdiepen bij iedere module
- Iedere module een eigen magazine
- Digibord-omgeving
- Docentenhandleiding – gezonde school pijlers

Hoe ziet dan de inhoud er uit...?

	Module 1 (niveau 5 t/m 8)	Module 2 (niveau 9 t/m 12)	Module 3 (niveau 13 t/m 16)
Relatievorming	Vrienden, verliefd, verkering	Verkering (daten)	Positieve relaties aangaan en onderhouden
Jij en je lijf	Verandering puberteit, geslachtsdelen	Lichaamsbeeld (media), gender	Opwinding, seks met jezelf, hygiëne geslachtsdelen
Wensen en grenzen	Wat wil je en wat wil je niet? (1)	Wat is seks, waar ben jij aan toe?	Fijne seks: hoe doe je dat?
Wensen en grenzen online	Wat wil je en wat wil je niet online? (1)	Sexting (hoe kan het leuk en veilig)	Grooming
Veilige seks: wat is dat?	Wat is veilig en wat niet?	Wat is veilig, gezamenlijke verantwoordelijkheid	Herhaling + ouderschap (wanneer ben je er aan toe)
Veilige seks: hoe (en waarom) doe je dat?	Condoomgebruik en attitude	Anticonceptie (uitgebreid)	Wat doe je als het vrijen niet veilig was

Lang Leve de Liefde

Voortgezet Speciaal Onderwijs

Module 1

Vrienden, verliefd, verkering
Jij en je lijf
Wat wil je wel en wat wil je niet?
Wat wil je wel en wat wil je niet online?
Veilige seks: wat is dat?
Veilige seks: hoe doe je dat?

Dit werkboek is van: _____

Lang Leve de Liefde

Voortgezet Speciaal Onderwijs

Module 2

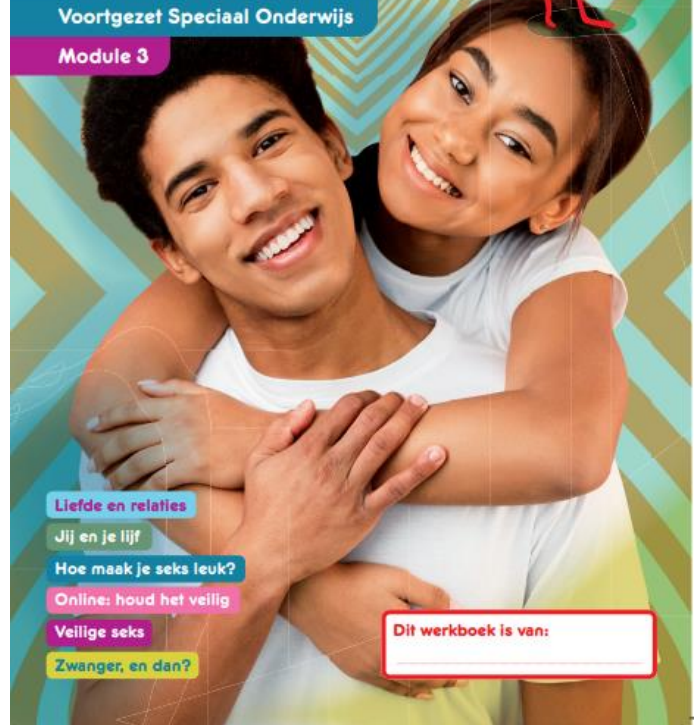
Flirten en daten
Jij en je lijf
Wat wil je wel en wat wil je niet?
Wat wil je wel en niet online?
Veilige seks: wat is dat?
Veilige seks: hoe doe je dat?

Dit werkboek is van: _____

Lang Leve de Liefde

Voortgezet Speciaal Onderwijs

Module 3

Liefde en relaties
Jij en je lijf
Hoe maak je seks leuk?
Online: houd het veilig
Veilige seks
Zwanger, en dan?

Dit werkboek is van: _____

1 Vrienden, verliefd, Verkering

Verliefd?
Sommige jongeren zijn al eens verliefd geweest. Anderen hebben dat helemaal nog niet gevoeld. Sommige jongeren worden nooit verliefd. Sommige jongeren zijn al druk bezig met verkering. Anderen denken daar helemaal niet aan of willen er nog mee wachten. Iedereen is anders. Dat is helemaal oké!

LAND LEVE DE LERDER 3

3 Wat wil je wel en wat wil je niet?

Waar jij aan toe bent dat bepaal je zelf. Stel je hebt verkering. Dan wil je misschien graag met elkaar zoenen. Of niet. Of je wilt nog wachten. Sommige mensen vinden het ook fijn om te zoenen of elkaar aan te raken als ze (nog) geen verkering hebben. Wat zou jij fijn vinden met zoenen en seks? Het is goed om daarover na te denken.

LAND LEVE DE LERDER 9

6 Veilige seks: hoe doe je dat?

Trek een lijn

Er is iets misgegaan bij het vrijen. Wat kan ik doen?

Wat kunnen deze jongeren doen met hun probleem? Trek een lijn naar de oplossing.

LUNA, 16 JAAR: 'Ik heb gisteren seks gehad zonder condoom. Ik gebruik geen prikpil of een ander middel tegen zwangerschap. Wat moet ik nu doen?'	GIANNI, 18 JAAR: 'Ik heb seks gehad met mijn vriend zonder condoom. Wat moet ik doen?'	OHALID, 18 JAAR: 'Het condoom is afgedleden tijdens de seks. Mijn vriendin heeft een spiraal. Wat moet ik doen?'	MARA, 17 JAAR: 'Ik heb twee weken geleden seks gehad met een jongen. We hebben geen condoom gebruikt en ik ben vaak de pil vergeten. Wat moet ik doen?'
--	--	--	---

SOA TEST SOA TEST MORNING-AFTERPIL ZWANGERSCHAPSTEST SOA TEST

22 LAND LEVE DE LERDER

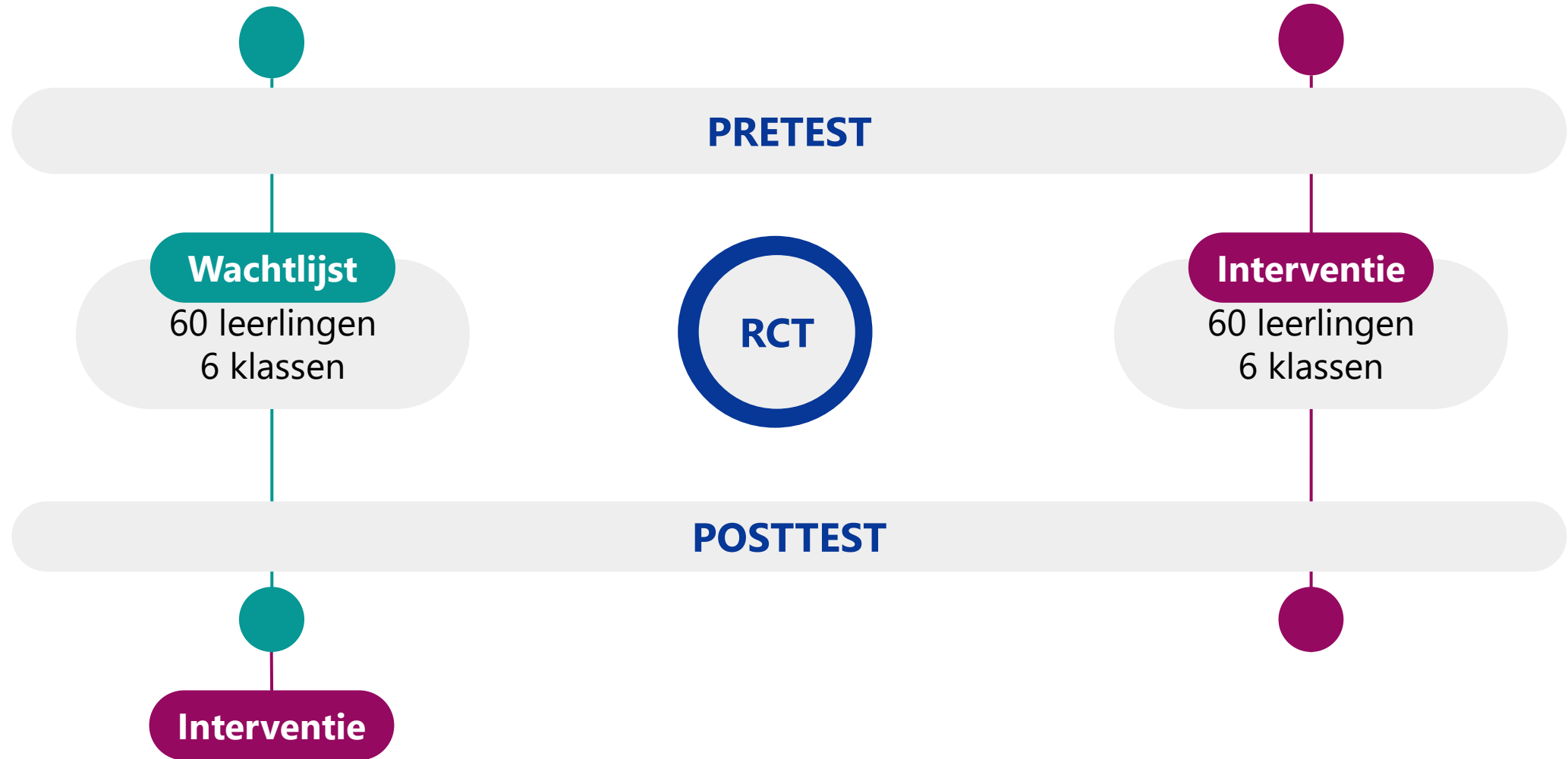
Module 1

Onderzoeksvragen

1) *Hoe draagt het aangepaste programma bij aan de **preventie** van **onbedoelde zwangerschap** (d.w.z. de kennis, motivatie en vaardigheden van leerlingen ten aanzien van anticonceptiegebruik, emotieregulatie en communicatie over seksuele voorkeuren en grenzen)?*

2) *Wat is de **haalbaarheid** (d.w.z. gebruik en acceptatie) van het programma onder VSOc4-leerlingen en scholen?*

Onderzoeksdesign

Metingen

Leerlingen

- Voor- en nameting (online/schriftelijk)
 - Achtergrondvragen: leeftijd, gender, seksuele voorkeur en ervaring
 - Kennis, attitude, eigen-effectiviteit, intentie, behavioral willingness tav veilig vrijen en communicatie over wensen/grenzen
- Interviews met 5 scenario's (2 veilig vrijen, 2 wensen/grenzen, 1 onbedoelde/tienerzwangerschap)
 - Kennis, attitude en vaardigheden t.a.v. veilig vrijen en communicatie over wensen/grenzen
 - Wie heeft er gelijk? Wat zou jij denken of voelen? Wat zou jij zeggen of doen?

Docenten

- Nameting
 - Kenmerken docent (leeftijd, gender, aantal jaar ervaring)
 - Kenmerken klas (niveau, leerjaar, kenmerken leerlingen)
 - Mate van implementatie en tevredenheid lesprogramma/materialen

Lesobservaties (Exp groep)

- Kenmerken klas, docent en interactie (docent-leerling, leerlingen onderling)
- Gebruikte lesmaterialen, uitvoer zoals bedoeld

Respons

	Deelgenomen	Voormeting	Les-observaties	Nameting	Interviews	Nameting
Conditie	Scholen	Leerlingen	Lessen	Leerlingen	Leerlingen	Docenten
EXP	5	38	5	30	12	9
CONTROLE	4	62	n.v.t.	40	10	12
Totaal	9	100	5	70	20	21

Modules (EXP groep):

Module 1	Module 2	Module 3
3	3	2

Informed consents ouders (leerlingen <16 jaar): zeer moeizaam

Achtergrondgegevens klassen

- 24 klassen → veelal onderbouw en VMBO niveau

	Controle	Experimenteel	Totaal
<i>Leerjaar</i>			
Onderbouw (1-2)	10 (83.3%)	8 (66.7%)	18 (75%)
Bovenbouw (3-6)	2 (16.7%)	4 (33.3%)	6 (25%)
<i>Opleidingsniveau</i>			
Niet Diplomagericht OW	1 (8.3%)	2 (16.7%)	3 (12.5%)
PRO	1 (8.3%)	0	1 (4.2%)
VMBO BK	7 (58.3%)	6 (50%)	13 (54.2%)
VMBO GT	4 (33.3%)	7 (58.3%)	11 (45.8%)
HAVO	1 (8.3%)	3 (25%)	4 (16.7%)
VWO	0	1 (8.3%)	1 (4.2%)

Achtergrondgegevens klassen

- Vooral autisme en ADHD
- Experimentele groep - meer externaliserend gedrag

Kenmerken (1-5)	Controle	Experimenteel	Totaal
Autisme	4.81 (0.4)	4.46 (0.88)	4.66 (0.67)
ADHD	4.33 (0.72)	4.31 (0.95)	4.32 (0.82)
Externaliserend	2.56 (1.03)	3.85 (1.21)	3.14 (1.27)
Hechting	3.31 (1.25)	3.69 (1.11)	3.48 (1.18)
Angstig	3.12 (1.26)	2.85 (0.69)	3.00 (1.04)
Depressief	2.47 (0.83)	2.62 (0.77)	2.54 (0.79)
Verstandelijk beperkt	1.50 (0.85)	2.31 (1.32)	1.89 (1.15)
Chronisch ziek	1.79 (0.7)	1.31 (0.63)	1.56 (0.7)

Achtergrondgegevens leraren

- Erg actieve controle groep

	Controle	Experimenteel	Totaal
N	12	9	21
Geslacht (V)	66.7%	77.8%	71.4%
Ervaring als docent	13.3 (11.1)	6.0 (5.9)	10.4 (9.9)
Ervaring seksuele voorlichting	9.8 (10.1)	5.1 (5.3)	7.7 (8.4)
In de laatste 2 maanden seksuele voorlichting gegeven?	75%	100%	85.7%

8x een andere vorm van LLL, 1x LoveBuzz

Evaluatie bij docenten (nameting)

Tops

- "Diversiteit aan opdrachten."
- "het gesprek was open in de klas."
- "De leerlingen vonden het leuk om dingen te kunnen bespreken waar ze zelf tegenaan liepen of lopen. Hierdoor werd het veel waardevoller."
- "Plaatjes- fijne manier van omschrijven."
- "Ondersteuning beeldmateriaal. Verschillende werkvormen."

Tips

- "Sommige filmpjes sluiten niet aan bij jongeren (verouderd, taalgebruik)"
- "De digitale leeromgeving werkte niet altijd even goed."
- "Beter toespitsen per leeftijd"

Uitkomsten leerlingen

*BF.u - odds ratio voor onze hypothese

variable	M_C_T0	M_E_T0	M_C_T1	M_E_T1	BF.u	PMP	Std.Beta
knowledge	5.25 (2.84)	5.65 (2.46)	5.2 (2.93)	6.07 (2.19)	1.674	0.230	0.087
intention condom	3.93 (1.16)	4.04 (1.32)	3.81 (1.28)	3.7 (1.57)	1.136	0.129	-0.082
intention other	3.41 (1.25)	3.31 (1.33)	3.14 (1.39)	3.26 (1.38)	1.388	0.168	0.080
attitude safe sex	3.86 (0.88)	3.81 (0.75)	3.89 (0.92)	3.8 (1.04)	1.092	0.104	-0.018
attitude boundaries	4.18 (0.96)	3.95 (0.97)	4.37 (1.02)	4.38 (0.93)	1.610	0.205	0.117
self-efficacy safe sex	3.62 (0.92)	3.68 (0.94)	3.36 (0.9)	3.47 (1.11)	1.453	0.177	0.018
self-efficacy safe sex - partner	4 (0.85)	4.13 (0.88)	3.95 (0.91)	3.95 (1.08)	1.082	0.119	-0.065
self-efficacy safe sex - not partner	3.23 (1.22)	3.26 (1.29)	2.77 (1.31)	2.97 (1.42)	1.578	0.213	0.065
self-efficacy boundaries	3.64 (0.78)	3.69 (0.86)	3.55 (0.81)	3.63 (1)	1.280	0.141	0.015
self-efficacy boundaries - partner	4.16 (0.74)	4.28 (0.71)	4.18 (0.64)	4.17 (1.06)	0.957	0.101	-0.080
self-efficacy boundaries - not partner	3.11 (1.17)	3.09 (1.29)	2.93 (1.33)	3.09 (1.34)	1.467	0.180	0.068
behavioral willingness	2.46 (1.05)	2.8 (1.02)	2.5 (0.88)	2.89 (1.19)	1.492	0.199	0.022
behavioral willingness - partner	3.06 (1.2)	3.4 (1.14)	3.16 (1.2)	3.17 (1.33)	0.840	0.101	-0.132
behavioral willingness - not partner	1.86 (1.25)	2.2 (1.29)	1.85 (1.02)	2.61 (1.44)	1.887	0.461	0.160

Lesobservaties

5 lesobservaties, 4 scholen

- Lesduur → 32-50 minuten
- Klasgrootte → 3-11 leerlingen
- Aantal leerlingen → 35, waarvan 29 jongens
- Combi van kenmerken → autisme, adhd, externaliserend
- Onderdelen gebruikt → filmpjes (de nieuw ontwikkelde) en digi-omgeving minder goed (werkten niet)
- Flexibiliteit → volgorde anders, extra dingen toegevoegd (eigen filmpjes/materialen, ppt)
- Uitdagende situaties → masturberen, homoseksualiteit

› Formatieve evaluatie – Voorbeeld scenario

Lara en haar vriend Tycho willen graag seks met elkaar. Lara vindt dit spannend, omdat ze bang is om zwanger te worden. Dat wil ze nog niet. Lara is niet aan de pil. Ze wil wachten met seks tot ze de pil slikt. Tycho zegt: "we kunnen gewoon seks hebben, want we gebruiken een condoom".

Vaardigheden → emotieregulatie, stellen en bewaken van grenzen, veilige seks

Formatieve evaluatie (interviews met scenario's na de lessen)

- N=20 (10 controle, 12 interventie, 8 scholen)
- Gemiddelde leeftijd → 14.6 jaar (SD=1.47)
- Gemiddeld aantal punten →
16.2/20 (SD=3.0) interventie vs 15.7/20 (SD=3.2) controle

	S1	S2	S3	S4	S5	Totaal
Max # punten	3	3	6	4	4	20
M (%)	0,76	0,86	0,71	0,78	0,88	0,79
SD	0,31	0,3	0,25	0,24	0,15	0,15

Formatieve evaluatie (interviews met scenarios na de lessen)

- Geen verschil tussen condities
- Scenario's redelijk goed beantwoord (emoties, vaardigheden)
- Veilig vrijen → soms misvatting (condoom is voldoende)
- Genderneutrale namen/homoseksualiteit → soms ongemak
- Wensen en grenzen
 - belangrijk, maar uitdagend
 - lastiger bij complexer scenario

"Tycho, want als je een condoom goed gebruikt dan **voorkomt dat zwangerschappen en soa's**" (exp, 14)

"Ik **ga hier geen antwoord op geven want het gaat om 2 jongens**. Vul maar in dat ik deze opdracht niet wil doen" (exp, 14)

"Wel doen, vanwege de **angst dat iemand het uitmaakt**" (exp, 16)

"Een beetje zo van je maar ik wil nog geen seks hebben dus **een beetje ongemakkelijk** want ik zou nog geen seks willen terwijl je partner het wel wil dus **zou ik me aanstellerig of dramatisch voelen**" (exp, 15)

"Dan zou ik mee een beetje ongemakkelijk voelen want Leroy zet hem ook een beetje onder druk terwijl Sam het echt niet wil. Dan zou ik **misschien aan mijzelf gaan twijfelen**" (exp, 15)

Conclusies & aanbevelingen

Bijdrage LLL VSO4 aan risicofactoren onbedoelde zwangerschap

Marginaal bewijs toegevoegde waarde LLL VSO4

- Actieve controlegroep → docenten meer ervaren + gebruiken al LLL (VSOc3) materialen
- Uitvoer LLL VSO4 varieert → andere volgorde, extra/minder materialen (vb. eigen ppt of filmpjes)

Conclusies & aanbevelingen

Haalbaarheid (gebruik/acceptatie) LLL VSO4

- Algemeen
 - positieve reacties/enthousiasme over aansluiting doelgroep, onderwerpen, methoden, materialen
 - goede methode om gesprek aan te gaan met leerlingen
- Materialen
 - Digi-omgeving verbeteren
 - Aansluiting filmpjes
 - Afwijking lesmateriaal (andere materialen/werkwijze/volgorde)
 - Meer diversiteit qua BMI
 - Handvatten voor communiceren wensen/grenzen
- Aansluiting modules bij leerlingen/leerjaren luistert nauw – betere begeleiding gewenst
 - Module 1 / Leerjaar 1 → Breder aanbod (basisinformatie liefde/relaties, meer over anticonceptie)
- Aandacht nodig voor implementatie
 - Handvatten → inschatten modules + uitvoering programma + digi-omgeving + omgaan met bijv. homonegativiteit
 - Vb. train-de-trainer + training, instructievideos (welke module; werking digi-omgeving)

Aandacht voor relaties, seksualiteit en voorkomen onbedoelde zwangerschap is essentieel en wordt als positief ervaren door zowel docenten als leerlingen

THANK YOU

